
Lesbrief Beelddenken en hoogsensitiviteit

Bronnen: Kindertalenten/Tineke Verdoes, Beeld en Brein/Anneke Bezem, Carla Muijsert. Gerarda van der Veen, Sylvia van Zoeren

Inleiding

Beelddenken wordt ook wel de visueel cognitieve leerstijl genoemd.

- De Haagse logopediste Maria J. Krabbe introduceerde de term. Nel Ojeman ontwikkelde een onderzoeksmethode waarbij beelddenken kan worden signaleerd, het Wereldspel.
- Op dit moment wordt wetenschappelijk onderzoek gedaan door Jaap Murre, hoogleraar Theoretische Neuropsychologie Universiteit Amsterdam.
- Samen met stichting Beeld en Brein worden door de UvA valide testprofielen ontwikkeld voor leerlingen zodat er op termijn passend onderwijs kan worden aangeboden. Uit onderzoeken is volgens Anneke Bezem gebleken dat mensen een voorkeur ontwikkelen voor *of* taaldenken *of* beelddenken. Er zijn maar weinig mensen die geen voorkeur ontwikkelen en beide stijlen gebruiken.
<https://beeldenbrein.nl/wat-houdt-beelddenken-in/>
- Jelle Jolles is neuropsycholoog en onderzoeker en geeft veel inzichten in de opbouw van de hersenen van kinderen en hoe we deze opbouw kunnen ondersteunen. Hij heeft recent op zijn website een artikel geplaatst naar aanleiding van een onderzoek waaruit blijkt dat het beter is om leerlingen lesstof aan te bieden waarbij alle zintuigen (modaliteiten) worden aangesproken.
<https://www.jellejolles.nl/leerstijlen-bestaan-niet-kies-voor-bredere-leerstrategieen/>

Als je het bovenstaande leest wordt je je ervan bewust hoe ingewikkeld het is om kinderen onder te verdelen in beelddenkers of taaldenkers. Eigenlijk kan het niet. Toch zullen er voorkeuren bestaan. En die kunnen wel een ingang vormen bij het leerproces. Maar binnen Sensikids zijn we nu eenmaal gecharmeerd van de kennis die Jelle Jolles ons brengt en het lijkt inderdaad goed om 'brede' leerstijlen aan te bieden zodat de talenten van de kinderen tot hun recht komen.

In het onderwijs begint het beelddenken echter wortel te schieten, dus het is belangrijk dat we ons verdiepen in de theorie. Op www.beeldenbrein.nl vind je veel informatie die je eens rustig kunt lezen. Natuurlijk kun je ook de boeken van Tineke Verdoes er bij pakken en haar presentatie teruglezen die ze gaf tijdens de basistraining.

Beelddenken is een denkproces waarbij informatie in eerste instantie wordt verwerkt zonder woorden. Een beelddenker *verwoordt achteraf*, hij/zij probeert zijn beelden in woorden uit te leggen. Een beelddenker vormt beelden in het hoofd en *zit in het beeld, of het beeld is om hem/haar heen*. Hij/zij begint met het beeld. Vervolgens voegt de beelddenker eigen ervaring en kennis toe en zien ze logische verbanden. Een beelddenker onthoudt kennis pas als hij/zij dit kan plaatsen in een groter geheel. Normaliter volgt dit pas aan het eind van een leerproces, dus het kan voor beelddenkers lastig zijn in het huidige onderwijs, waarin meestal nog vanuit details naar het geheel wordt gewerkt.

Taaldenken, de verbale cognitieve stijl, is een denkproces dat gepaard gaat met woorden en begrippen. Een taaldenker visualiseert ook een beeld bij woorden. Hij/zij kijkt *tegen het beeld aan*. De visualisatie is een eindproduct en volgt op het woord en begrip dat als eerste is ontstaan (de taaldenker visualiseert achteraf). Een taaldenker gaat van stap naar stap naar het eindproduct.

Volgens Anneke Bezem van Beeld en Brein denkt een beelddenker in beelden *als enige mogelijkheid om tot de juiste woorden te komen*. Hij/zij zoekt de woorden bij het plaatje dat in het hoofd opkwam. Tot zover de belangrijkste informatie met betrekking tot beelddenken.

Laten we in deze lesbrief uitgaan van het volgende:

Waar je aandacht naar toe gaat groeit.

In de hersenen worden vanaf de geboorte dagelijks miljoenen verbindingen aangelegd tussen allerlei hersengebieden.

Tot de schoolleeftijd worden deze verbindingen aangelegd door de wereld te *ervaren en vooral door te kijken* hoe anderen dingen doen, wat ze zeggen en hoe ze zich gedragen en te imiteren wat anderen laten zien en horen. Als kinderen dagelijks lezen of worden voorgelezen zullen in hun hersenen sterke verbindingen worden gelegd waardoor het kind steeds leesvaardiger wordt. Veel leesmeters helpen dus.

Oefenen is vaak niet leuk, maar wel noodzakelijk om in de hersenen verbindingen aan te leggen die later automatisch worden gebruikt om iets nieuws te leren. Je bouwt voort op wat je al weet en dus op welke neurale verbindingen er al zijn ontwikkeld.

Tot 10 jaar ontwikkelt zich het taaldenken en neemt het beelddenken steeds minder ruimte in. Tot die leeftijd kan men dus nog sturen en

begeleiden zodat de beelddenker in zichzelf kan blijven geloven. Want dit is in ieder geval een zorgelijke ontwikkeling: veel (hoog)begaafde kinderen halen nooit een diploma en zijn onzeker over hun talenten. Veel hoogsensitieve kinderen zijn hoogbegaafd is de mening van menig professional. Er zou in het onderwijs meer ruimte moeten komen voor visueel ruimtelijk werken. Dit resulteerde tot nu toe vooral in het laten zien van beelden, video's en lessen via de digiborden.

Jelle Jolles pleit voor een aanvullend traject in het onderwijs:

<https://www.youtube.com/watch?v=bj41Lc0s3W4>

Kijk op www.hersenenleren.nl

Beeldcultuur

Onze cultuur verandert definitief in een beeldcultuur. Beelden worden steeds belangrijker. Sinds de komst van de televisie en de computer en internet neemt dit alleen maar toe. Het lijkt logisch te veronderstellen dat in onze hersenen neurale verbindingen worden versterkt die te maken hebben met kijken en zien. Mogelijk zullen we kinderen steeds meer moeten gaan begeleiden in het interpreteren van aangereikte beelden of in het bewust kiezen van wat je wilt zien, waar je naar wilt kijken. Als je veel kijkt naar aangereikte beelden is er daarnaast minder ruimte voor het maken van je eigen innerlijke beelden.

Zijn alle HSK's beelddenker?

Net als andere kinderen zijn ze in het begin van hun leven beelddenker en verandert dit tot het tiende jaar langzaam in taaldenken. Het is natuurlijk mogelijk dat ze altijd voorkeur houden voor beelden, en ze zijn vaak een ster in visualiseren, maar naast de visuele indrukken zijn ook alle andere zintuigelijke ervaringen belangrijk voor hen.

We kunnen beelddenken waarschijnlijk niet 1 op 1 over hoogsensitiviteit heenleggen. Er is voor zover ik weet ook geen onderzoek naar gedaan. De denkstijl van hoogsensitieve kinderen kunnen we misschien beter een sensitieve wijze van denken en beleven noemen. Deze wijze van denken en beleven ligt dicht tegen intuïtief ervaren¹ en invoelend vermogen² aan, maar ook daar is gebrek aan onderzoek en kunnen we dus niet te stellig zijn.

De sensitieve denkwijze lijkt wel op beelddenken:

Associatief

Vanuit het grote geheel naar details

Patronen makkelijk herkennen

¹ Carla Muijsert

² Brene Brown, zie de video over empathie op de lesbrievenpagina

Tijd speelt geen rol
Heden, verleden en toekomst lopen door elkaar heen
Ergens helemaal in kunnen zitten
Gebeurtenissen en situaties snel kunnen overzien

Diepgaande verwerking

Echter: de diepgaande verwerking van een HSK op informatie die binnenkomt heeft mogelijk vooral te maken met het idee dat prikkels tegelijk moeten worden verwerkt (en is dus niet perse beelddenken). Anderen hebben een sterker filter daarvoor, HSK missen dat filter.

Sociale context is belangrijk voor HSK's

Kijken is dus voor alle kinderen belangrijk. Maar het lijkt voor HSK's wel extra belangrijk. Ze lijken voortdurend naar hun omgeving te kijken en er over na te denken. Hun reactie er op zal afhankelijk zijn van hun temperament. (Denkers of doeners.)

In een breinonderzoek (Elke van Hoof) bleek dat wanneer een HSP kijkt naar foto's van sociale situaties in het brein talloze gebiedjes opvlamden en er heel wat activiteit plaatsvond, veel meer dan bij een niet-HSP.

Hoogsensitieve kinderen hebben vaak een voorkeur om zich te verdiepen in sociale situaties. Ze zijn visueel ingesteld (dat dus niet gelijk staat aan beelddenken) en er is van nature sprake van een empathisch vermogen. Door hun spiegelend vermogen (empathie) kunnen ze zich helemaal inbeelden hoe een ander zich voelt of hoe het voelt als iets gebeurt. Echter: ook dit is nog niet voldoende onderbouwd door wetenschappelijk onderzoek.

Deze redenering (die wordt gehanteerd door veel professionals) kan wel een reden zijn waarom HSK's soms pas later goed uit de verf komen bij rekenen en taal. Ze zijn misschien langer bezig met kijken naar alles en iedereen en pas wanneer ze de wereld een beetje hebben leren kennen komt er ruimte voor leren lezen en rekenen. Een a-synchrone ontwikkeling dus?

Kijken gaat voor luisteren

Soms duurt het langer om de verbinding tussen de beeldende hersenhelft en de talige hersenhelft tot stand te laten komen. Het is heel goed mogelijk dat HSK pas later een stevige verbinding leggen tussen beide hersenhelften en dit kan consequenties hebben. Ze slaan dan stappen over en missen kennis waarop ze kunnen voortbouwen. Als ze de opgevallen leemtes zelf gaan invullen kunnen ze eigen leerstrategieën ontwikkelen die heel onhandig kunnen uitpakken. In het geval van visueel ingesteld hoogsensitieve kinderen kan het heel goed werken om in een later stadium

nog eens de basisregels voor taal en rekenen door te nemen omdat ze deze regels soms pas op latere leeftijd wel willen aannemen in plaats van er over te willen nadenken³.

Aangenomen wordt dat van de hoogsensitieve kinderen een deel al volgordelijk kan denken⁴ wanneer ze in groep 3 komen, maar er is ook een groep waarbij dit vermogen pas later wordt ontwikkeld. Dit heeft eigenlijk niets te maken met het echte beelddenken, maar *vooral met hun voorkeur om de wereld te ervaren met al hun zintuigen*. Juist een brede leerstijl zou best eens goed kunnen aansluiten bij deze groep. Een plusklas en een klusklas voor alle kinderen zou een goed idee zijn.

Willen kijken naar geluid

Samengevat:

Een rechter hersenhelft kind geeft veel energie aan het beschouwen van de wereld. Vaak zijn het visueel ingestelde kinderen. Kijken gaat voor luisteren. Als zij een geluid in de klas horen willen ze naar het geluid kijken⁵. Zij kijken en leren door te kijken en door het daarna ook zo te doen. Ze zoeken aldoor verbinding met hun omgeving.

Verkeerde beelden en lege begrippen

In het geval dat de verbinding in de hersenen later tot stand komt kan het kind in groep 3 gaan opvallen omdat het moeite heeft met lezen en rekenen. Het is mogelijk dat het kind vanaf het begin verkeerde beelden maakt. Althans, verkeerd in de zin dat het niet passend is bij het onderwerp of bij het aanleren van een handige leerstrategie. Bij het leren klokkijken bijvoorbeeld kan dit mis gaan. Twee wijzers bewegen in minuten en uren. De grote geeft de uren aan, de kleine minuten. Maar de afstand bij de grote wijzer is veel ruimer dan bij de kleine. Ook bij breuken kan dit verwarring geven.

(Zie de betreffende Anneke Bezem video's op <https://beeldenbrein.nl/video/>)

Optellen lukt meestal goed, maar mindersommen maken is soms lastiger. Dit kan te maken hebben met een verkeerd beeld, maar ook met de sensomotorische ontwikkeling. De rekentafels automatiseren lukt vaak niet ook goed omdat er geen beelden in de beelddenker omhoog komen. De beelddenker heeft vaker te maken met lege begrippen, begrippen die hem/haar niets zeggen, ze leveren geen beelden op. Bewegend leren, of leren vanuit een brede leerstijl kan deze groep kinderen helpen.

³ Sylvia van Zoeren

⁴ Gerarda van der Veen

⁵ Anneke Bezem

Sociaal-emotionele context kan uitdagen tot diepe verwerking

Het verschil tussen een echte beelddenker en een hoogsensitief kind kan zijn dat ze beiden visueel ingesteld zijn, en heel associatief kunnen denken, maar dat het hoogsensitieve kind meer verbinding met *sociale en emotionele situaties* heeft en daar dieper op verwerkt en doordenkt. Dit kan doorwerken in de klas; als er sociaal-emotionele context is zullen er door hun denkproces (waar in het geval van HSK's empathie en het spiegelen vermogen aan gekoppeld zijn) zelfs bij verhaaltjes-sommen problemen kunnen ontstaan. Ook koppelen zij vaak hun eigen innerlijke ervaringen aan aangereikte context.

Terugspiegelen geeft betekenis

Een hoogsensitief kind heeft mogelijk meer tijd nodig om volgordelelijk te leren denken en stof te automatiseren. Als zij iets moeten onthouden is het maken van een beeld handig: soms kan een mindmap helpen of is een spiekschriftje behulpzaam. Vooral het terugspiegelen van wat is geleerd kan noodzakelijk zijn. Deze groep kinderen wil graag dat dingen betekenis hebben (het blijft anders een leeg begrip), en bij het evalueren wat is geleerd (terugspiegelen) kan een HSK meer betekenis geven aan wat het leerde. Tekenen is hierbij ook erg belangrijk.

Bij de sensitieve wijze van ervaren en denken hoort denken in beelden, gebeurtenissen, zintuiglijke indrukken en herinneringen. Maar zeker ook sociale bewegingheid.

Meer hierover lees je in de blog van Gerarda van der Veen.

<https://www.lihsk.nl/het-hooggevoelige-hoogbegaafde-kind-is-vooral-sociaal-slim/>

Leren schakelen

Eigenlijk is dit wat we kinderen kunnen leren: behoudt al je kwaliteiten en leer schakelen tussen een associatieve denkwijze -waarbij je gedachten vrij mogen dwalen- en gefocust zijn -waarbij je je aandacht concentreert op 1 onderwerp-.

Ons protocol Waar ben je met je aandacht helpt hierbij. Als het kind lang doordenkt: gebruik het stopsignaal "waar ben je met je aandacht?" en keer terug naar waar jullie waren.

Door: Sylvia van Zoeren